

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.62>

УДК 336.02:330.342

Ю. І. Ясько,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики, Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8756-4612>

О. М. Журба,

к. е. н., старший викладач кафедри економічної теорії та конкурентної політики, Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3007-4314>

КОНЦЕНТРАЦІЯ КАПІТАЛУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТНІ ВІДНОСИНИ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Y. Yasko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Competition Policy, State University of Trade and Economics

O. Zhurba,

PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Economics and Competition Policy, State University of Trade and Economics,

CAPITAL CONCENTRATION AND ITS IMPACT ON COMPETITIVE RELATIONS IN THE DIGITAL ECONOMY

У статті досліджено вплив концентрації капіталу на трансформацію конкурентних відносин в умовах цифровізації. Визначено особливості конкуренції на цифрових ринках. Проаналізовано динаміку загальної вартості злиттів і поглинань у світі в період з 2013 по 2024 рр. в різних сферах економіки. Розглянуто ключові особливості цифрової економіки, які посилюють тенденцію до концентрації ринку. Встановлено, що ці особливості створюють бар'єри для входу та роблять певні цифрові ринки, такі як ринки цифрових платформ, схильними до концентрації. Обґрунтовано, що зростаюче занепокоєння поведінкою суб'єктів господарювання на цифрових ринках і стійке посилення ринкової влади призвели до нагальної необхідності пошуку нових інструментів конкурентної політики та більш активного використання існуючих.

The article examines the influence of capital concentration on the transformation of competitive relations in the conditions of digitalization. It is justified that the digital economy is endowed with an internal tendency to concentration processes. Peculiarities of competitive relations in digital markets are determined. The dynamics of the total value of mergers and acquisitions in the world in the period from 2013 to 2024 were analyzed. in various areas of the economy. The key features of the digital economy, which create a tendency towards market concentration, have been identified. These features are said to create barriers to entry and make certain digital markets, such as digital platform markets, prone to rapid and sustained concentration. It was determined that the concentration of capital in the conditions of the digital economy is a tool for obtaining competitive advantages and increasing the value of business. It is substantiated that the growing concern about the behavior of business entities in digital markets and the steady strengthening of market power have led to an urgent need to find new tools of competition policy and more active use of existing ones. It has been established that the application of antimonopoly legislation in digital markets needs significant reformation in the face of digital challenges. That is why

many countries have begun to actively search for and implement new, more effective competition policy tools that will take into account the specifics of digital markets. It is justified that, despite a fairly large number of purposeful changes in this area, today there are still significant gaps that must be eliminated for the effective implementation of competition policy in digital markets. It was concluded that, taking into account all the challenges caused by digitalization, the key goal of the state's modern competitive policy should be the development and effective implementation of a system of measures to reduce the negative effects of digitalization, which are expressed primarily in the use of online platforms of their market power with the aim of further increasing economic power.

Ключові слова: конкуренція, концентрація капіталу, цифровізація, конкурентна політика держави, цифрові ринки.

Keywords: competition, capital concentration, digitalization, competition state policy, digital markets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасним викликом в контексті створення рівноправних можливостей для розвитку економічної конкуренції стала цифровізація багатьох сфер і галузей економіки. Цифровізація змінює динаміку конкуренції в економіці, створюючи нові ринки та трансформуючи існуючі. Водночас зростає занепокоєння поведінкою суб'єктів господарювання на цифрових ринках і стійке посилення ринкової влади призвели до нагальної необхідності пошуку нових інструментів конкурентної політики та більш активного використання існуючих. Тому для конкурентних відомств особливо актуальними стають цифрові виклики та реалізація ефективних заходів, за допомогою яких вони можуть забезпечити дотримання правил чесної конкуренції та впоратися зі специфікою цифрових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу цифровізації економіки на трансформацію конкурентних відносин стали предметом наукового пошуку для багатьох вчених. Зокрема, А. Роч та М. Саус [1] відзначають посилюючий вплив цифровізації на стан конкурентного середовища. В свою чергу, Ф. Дуччі [2] відмічає зворотній вплив цифровізації, що зумовлює посилення ринкової влади окремих ринкових суб'єктів. Пропозиції щодо активізації конкурентного регулювання цифрових ринків в своїх дослідженнях неодноразово висував М. Ботта [3]. Схожих поглядів стосовно запровадження більш радикальних інструментів впливу на цифрових ринках притримуються М. Галл та Н. Петіт [4]. Однак, недостатньо дослідженими в науковій літературі залишаються питання впливу цифрових викликів та здатність країн ефективно модифікувати інструменти конкурентної політики задля захисту конкуренції в національній економіці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання.)

Метою статті є дослідження сучасних процесів концентрації капіталу та визначення їх впливу на конкурентні відносини у цифровій економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова економіка наділена внутрішньою схильністю до процесів концентрації. В свою чергу, під впливом цифровізації концентрація капіталу стає одним із ключових інструментів збільшення вартості бізнесу та посилення конкурентних позицій. Відповідно, участь держави в регулюванні діяльності цифрових ринків має враховувати цю особливість при розробці механізмів протидії надмірній концентрації капіталу і захисту конкуренції на таких ринках. Тому, подальшим важливим кроком в дослідженні природи концентрації капіталу та її впливу на конкурентні відносини в цифровій економіці є визначення оптимальної державної політики, яка б сприяла більш ефективній діяльності суб'єктів господарювання на цифрових ринках і водночас збереженню справедливих умов конкуренції між ними.

У 2024 році глобальна активність угод зі злиття та поглинання відновилася після двох років пригнічення угод, спричинених нестабільністю макроекономічних умов. Так, зокрема, щорічний Глобальний звіт про злиття та поглинання [5] підкреслює відновлення основних секторів із двозначним зростанням ключових регіонів і стабільними оцінками. Завдяки покращенню ліквідності та нижчим ставкам як важливим каталізаторам, частка покупців PE у світовій вартості M&A зросла до 42% у 2024 році з 39,5% у 2023 році.

Згідно із звітом PitchBook-2024 [5], у 2024 році вартість угод у сфері IT сягнула 740,7 мільярда доларів США, збільшившись приблизно на 46% порівняно з минулим роком, і становила майже 21% від загальної вартості злиттів і поглинань у світі, поступаючись лише B2B. Динаміка загальної вартості злиттів і поглинань у світі в період з 2013 по 2024 рр. в різних сферах економіки відображена на Рис. 1.

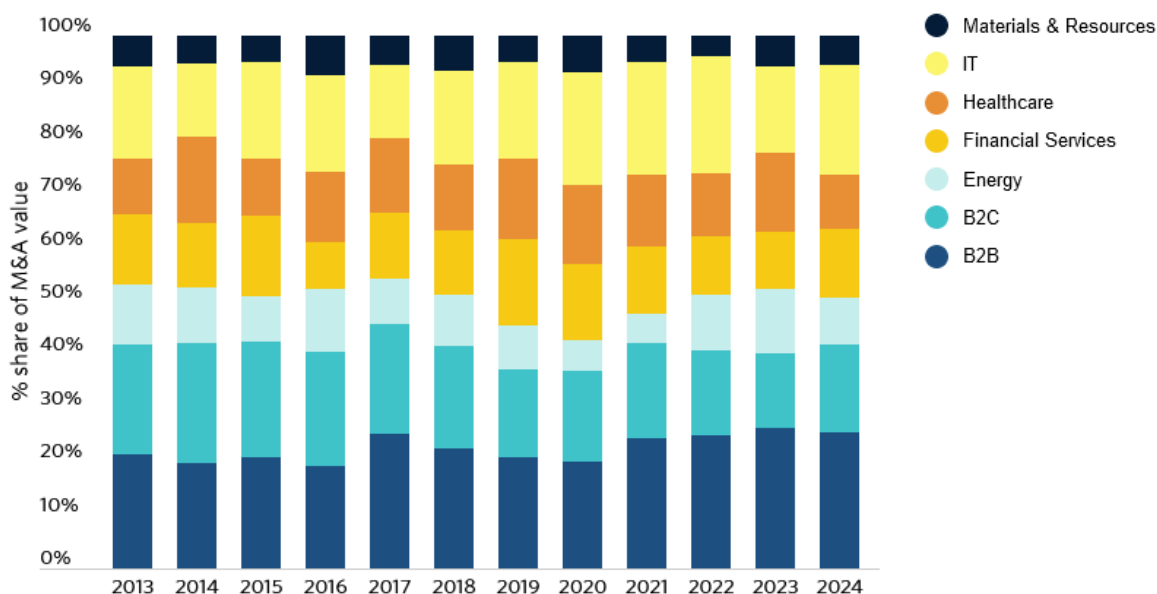

Рис. 1. Відсоткова частка від загальної вартості злиттів і поглинань у світі в різних сферах економіки в 2013-2024 рр.

Джерело: дані Глобального звіту про злиття та поглинання PitchBook-2024 [5]

Варто відзначити, що найбільшою угодою в сфері IT в 2024 році стало придбання німецькою інженерною групою Siemens за 10,6 мільярда доларів

компанії Altair Engineering, яка спеціалізується на розробці високопродуктивних обчислень і штучного інтелекту [6].

Як показують результати вищенаведених досліджень, останнє десятиліття характеризується активізацією діяльності цифрових гігантів. Значна конкурентоспроможність та унікальність цифрових платформ наділяють їх можливістю чинити значний вплив на цифрові ринки.

Сьогодні можна виокремити три ключові особливості цифрової економіки, які створюють тенденцію до концентрації ринку. По-перше, це віддача від масштабу, здебільшого завдяки технологіям, які призвели до швидкого та різкого зниження витрат на зберігання, обчислення та передачу даних. Друга особливість - зовнішні мережеві ефекти, які виникають через те, що зручність (вартість) використання продукту чи послуги зростає разом із кількістю користувачів, які їх використовують. Третя особливість - інтенсивне використання та накопичення персональних даних. Цифрові технології дозволяють компаніям збирати, зберігати та використовувати великі обсяги даних, що, у свою чергу, призводить до постійного вдосконалення бізнес-аналітики та підвищення прибутковості [7].

Ці особливості створюють бар'єри для входу та роблять певні цифрові ринки, такі як ринки цифрових платформ, схильними до ринкової концентрації.

Значний період часу ці обставини не призводили до особливих занепокоєнь, так як в багатьох країнах конкурентна політика базувалася на традиційних підходах неокласичної теорії, за якої ринкова економіка є саморегулюючою і передбачає втручання держави лише у випадках, коли ринок не здатний до саморегулювання. Однак внаслідок зростання впливу цифрових платформ почало ставати все більш зрозумілим те, що постулат про "невтручання" в ринковий механізм, тепер не завжди є ефективним і це в результаті стало однією з головних причин значної концентрації таких ринків. Як наслідок, в найближчому майбутньому це може призвести як до значної монополізації цифрових ринків, так і до зменшення інновацій.

Водночас неокласичні теоретичні принципи не враховували специфіку цифрової економіки, що зрештою й похитнуло ефективність антимонопольного законодавства на цифрових ринках. Час показав, що концентрація на цих ринках носить стійкий характер через низку об'єктивних причин і, попри їх постулати, вони не здатні до самокорекції за допомогою цін. Ба більше, ціна на цифрових ринках не є головним конкурентним параметром через притаманний їм бартерний тип відносин, коли кінцеві споживачі отримують цифрові товари та послуги безкоштовно в обмін на свої персональні дані. Такі умови нівелюють ціну як параметр конкуренції і на перший план висувають саме нецінові методи конкурентної боротьби, такі як якість та інноваційність [8].

Таким чином, так званий "м'який підхід" неокласичної теорії до різних проявів концентрації зробив законодавство в сфері економічної конкуренції недостатньо дієвим до процесів концентрації на ринках цифрових платформ. Завдяки цьому застосування антимонопольного законодавства в цій сфері потребує значного реформування в умовах цифрових викликів. Саме тому багато країн почали активно шукати і запроваджувати нові більш дієві інструменти конкурентної політики, які будуть враховувати специфіку цих ринків.

Першими, хто почав активно модернізувати свої підходи до формування та реалізації конкурентної політики в контексті цифрових викликів та вносити зміни на законодавчому рівні були ЄС, Німеччина та Велика Британія.

Так, зокрема у травні 2023 року в ЄС набув чинності Акт про цифрові ринки (DMA) [9], а також з лютого 2024 року Акт про цифрові послуги (DSA) [10], який був прийнятий ще у 2022 році, офіційно почав застосовуватися до всіх онлайн-посередників у ЄС [11].

Як зазначають фахівці Європейської Комісії, DSA і DMA утворюють єдиний набір правил, які застосовуються в усьому ЄС. Вони мають дві основні цілі [12]:

- створити безпечніший цифровий простір, у якому захищені основні права всіх користувачів цифрових послуг.
- створити рівні умови для сприяння інноваціям, зростанню та конкурентоспроможності як на єдиному європейському ринку, так і в усьому світі.

Експерти відділу конкуренції ОЕСР (OECD Competition Division) зазначають, що більшість прийнятих або розроблених нормативних актів щодо регулювання конкуренції на цифрових ринках базуються на таких спільних критеріях [13]:

- Попередній характер ("Ex ante nature"). Мета нормативних актів полягає в тому, щоб накласти (або надати органам влади можливість визначати та накладати) чіткі зобов'язання, які застосовуються до того, як буде проведено будь-яке розслідування стосовно конкретної поведінки суб'єкта господарювання в минулому.

- Застосування до цифрових ринків. Незважаючи на те, що конкретний спектр охопленої діяльності відрізняється в нормативних актах, спільною рисою є застосування до однієї чи кількох цифрових видів діяльності чи послуг, зокрема до цифрових платформ.

- Норми прийняті або знаходяться на стадії обговорення. Більшість запропонованих змін вже прийнято (внесено) у відповідні нормативно-правові акти або знаходяться на завершальній стадії.

Важливість модифікації інструментів конкурентної політики держави на цифрових ринках підтверджують дані Європейської Комісії щодо кількості розглянутих антимонопольних справ в період з 2012 по 2022 роки (Рис. 2).

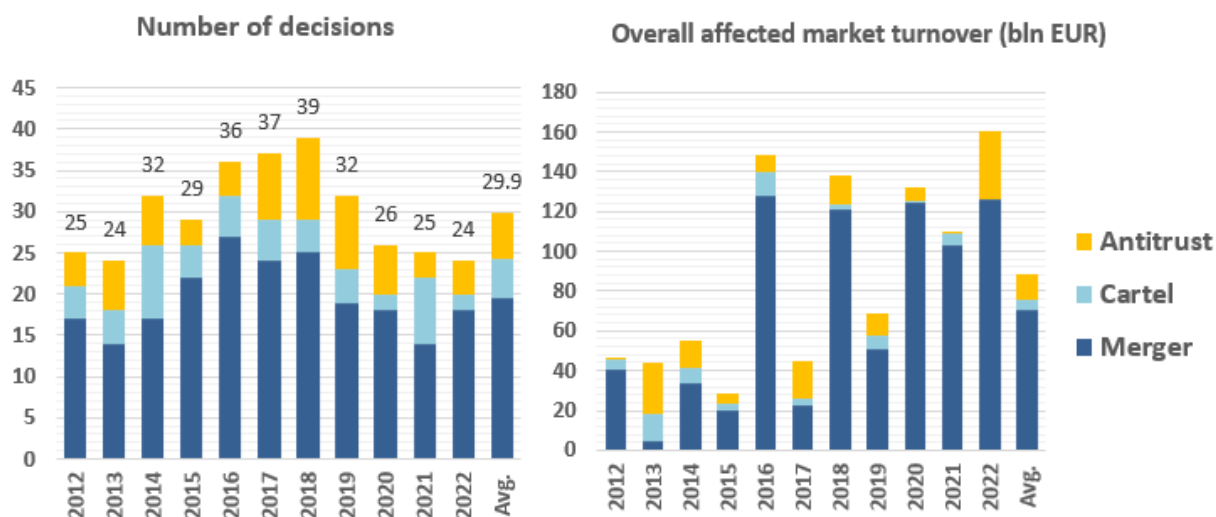

Рис. 2 Антимонопольні рішення Європейської Комісії протягом 2012-2022 рр.

Джерело: дані аналітичних досліджень Генерального управління з питань конкуренції Європейської Комісії [14].

За аналізований період (2012-2022 рр.) Європейська Комісія розглянула 329 антимонопольні справи: було ухвалено 215 рішень щодо злиття, 51 картель та 63 антимонопольні рішення. Злиття є найчастішими (65% від загальної кількості рішень), далі йдуть картелі (16%), обмежувальні угоди та узгоджені дії згідно зі статтею 101 (11%) та зловживання домінуючим становищем за ст.102 (8%) [14]. У більшості років злиття також лідирує за часткою обороту постраждалого ринку, що становить близько трьох чвертей від загальної кількості в середньому. Зокрема, у 2022 році на п'ять найбільших справ (три справи про злиття та дві антимонопольні справи) припадає понад 80% від загального розміру штрафних санкцій.

Проте, незважаючи на досить велику кількість цілеспрямованих змін в цій сфері, сьогодні все ще існують значні прогалини, які необхідно усунути задля ефективної реалізації конкурентної політики на цифрових ринках. Наприклад, деякі великі онлайн-платформи контролюють важливі екосистеми в цифровій економіці. Вони стали гігантами на цифрових ринках, маючи значну ринкову владу. Їх правила іноді призводять до несправедливих

умов для інших компаній, які використовують ці платформи, і звужують вибір для споживачів, що порушують принципи чесної конкуренції.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Зважаючи на всі виклики, зумовлені цифровізацією, ключовою метою сучасної конкурентної політики держави має бути розроблення та ефективна реалізація системи заходів для зниження негативних ефектів від цифровізації, що виражаються насамперед у використанні онлайн-платформами своєї ринкової влади з метою подальшого нарощування економічної потужності. Першочерговими завданнями в процесі модернізації національної конкурентної політики має стати удосконалення як законодавчих норм регулювання цифрових ринків, так і методологічних підходів до їх дослідження з метою виявлення та запобігання можливості для онлайн-платформ зловживати своїм монопольним (домінуючим) становищем.

Література

1. Sousa M., Rocha A. Skills for disruptive digital business. *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 94, PP. 257-263.
2. Ducci F. Natural Monopolies in Digital Platform Markets. *Cambridge University Press*. 2020.
3. Botta M. Sector Regulation of Digital Platforms in Europe: Uno, Nessuno e Centomila. *Journal of European Competition Law and Practice*. 2021. Vol. 12(7). PP. 500–512. URL: <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpab046>.
4. Gal M., Petit N. Radical Restorative Remedies for Digital Markets. *Berkeley Technology Law Journal*. 2021. Vol. 36 (2), PP. 617–674. URL: <https://www.jstor.org/stable/27210392>.
5. PitchBook. *Global M&A Report 2024 Annual*. 2025. URL: <https://pitchbook.com/news/reports/2024-annual-global-ma-report>.
6. Hamlin J. AI arms race drives nearly 50% bump in IT deal value. *News&Analysis*. 2025. URL: <https://pitchbook.com/news/articles/ai-arms-race-drives-nearly-50-bump-in-it-deal-value>.

7. Cr mer J., Y. De Montjoye, Schweitzer H. Competition Policy for the Digital Era. Luxembourg, European Union. 2019. URL: <https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0419345enn.pdf>.

8. Глущенко С. GAFA та нові підходи до цифрових ринків в світі і в Україні: від чиказького оптимізму до брюсельського прагматизму. *Asters Antitrust Digest*. 2023. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/gafa_ta_novi_pidkhodi_do_tsifrovikh_rinkiv_v_sviti_i_v_ukraini_vid_chikazkogo_optimizmu_do_bryuselskogo_pragmatizmu.

9. Digital Services Act: Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>.

10. Digital Markets Act: Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>.

11. Digital Services Act starts applying to all online platforms in the EU. *European Commission*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_881.

12. The Digital Services Act package. *European Commission*. 2024. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package>.

13. OECD. *G7 inventory of new rules for digital markets: Analytical note*. 2023. URL: <https://www.oecd.org/competition/analytical-note-on-the-G7-inventory-of-new-rules-for-digital-markets-2023.pdf>

14. European Commission: Directorate-General for Competition, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Joint Research Centre, Dierx A., Fedotenkov I., Ilzkovitz F., Pataracchia B., Ratto M., Deisenhofer T., Verouden V. *Modelling the macroeconomic impact of competition policy : 2023*

update and further development. Publications Office of the European Union. 2024.
URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2763/959314>.

References

1. Sousa, M. and Rocha, A. (2019), “Skills for disruptive digital business”, *Journal of Business Research*, vol. 94, pp. 257-263.
2. Ducci, F. (2020), *Natural Monopolies in Digital Platform Markets*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
3. Botta, M. (2021), “Sector Regulation of Digital Platforms in Europe: Uno, Nessuno e Centomila”, *Journal of European Competition Law and Practice*, vol. 12 (7), pp. 500–512. <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpab046>.
4. Gal, M. and Petit, N. (2021), “Radical Restorative Remedies for Digital Markets”, *Berkeley Technology Law Journal*, vol. 36 (2), pp. 617–674, available at: <https://www.jstor.org/stable/27210392> (Accessed 26 January 2025).
5. PitchBook, (2025), *Global M&A Report 2024 Annual*, available at: <https://pitchbook.com/news/reports/2024-annual-global-ma-report> (Accessed 30 January 2025).
6. Hamlin, J. (2025), “AI arms race drives nearly 50% bump in IT deal value”, *News&Analysis*, January 30, 2025, available at: <https://pitchbook.com/news/articles/ai-arms-race-drives-nearly-50-bump-in-it-deal-value> (Accessed 31 January 2025).
7. Crémer, J., Y. De Montjoye and Schweitzer, H. (2019), “Competition Policy for the Digital Era”, *European Union, Luxembourg*, available at: <https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0419345enn.pdf> (Accessed 29 January 2025).
8. Hlushchenko, S. (2023), “GAFA and new approaches to digital markets in the world and in Ukraine: from Chicago optimism to Brussels pragmatism”, *Asters Antitrust Digest*, [Online], available at: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/gafa_ta_novi_pidkhodi_d

o_tsifrovikh_rinkiv_v_sviti_i_v_ukraini_vid_chikazkogo_optimizmu_do_bryuselskogo_pragmatizmu (Accessed 24 January 2025).

9. The European Parliament and of the Council Regulation (2022), Directive 2000/31/EC “A Single Market For Digital Services and amending”, available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (Accessed 29 January 2025).

10. The European Parliament and of the Council (2022), Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 “Digital Markets Act”, available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj> (Accessed 29 January 2025).

11. The official website of the European Union (2024), “Digital Services Act starts applying to all online platforms in the EU”, available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_881 (Accessed 26 January 2025).

12. The official website of the European Union (2024), “The Digital Services Act package”, available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package> (Accessed 27 January 2025).

13. OECD (2023), “G7 inventory of new rules for digital markets: Analytical note”, available at: <https://www.oecd.org/competition/analytical-note-on-the-g7-inventory-of-new-rules-for-digital-markets-2023.pdf> (Accessed 27 January 2025).

14. European Commission: Directorate-General for Competition, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Joint Research Centre, Dierx, A., Fedotenkov, I., Ilzkovitz, F., Pataracchia, B., Ratto, M., Deisenhofer, T. and Verouden, V. (2024), *Modelling the macroeconomic impact of competition policy : 2023 update and further development*, Publications Office of the European Union, available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2763/959314> (Accessed 30 January 2025).

Стаття надійшла до редакції 04.02.2025 р.